

Monumentul de for public din București în timpul regimului comunist

Cezar Petre Buiumaci

Muzeul Municipiului București
petre.buiumaci@gmail.com

Cuvinte cheie

monumente
statui
simbol
propaganda
regimul comunist
București

Public monuments in Bucharest during

the Communist regime

Keywords

monuments
statues
symbol
propaganda
Communist regime
Bucharest

Rezumat

Monumentele de for public bucureștene au avut în timpul regimului comunist un puternic caracter propagandistic în vreme ce simbolurile regimului anterior erau eliminate. Au fost demontate astfel statuile regilor României și ale marilor politicieni considerați de noul regim inadecvați pentru noua politică a României. În pofida lungii perioade în care regimul comunist s-a aflat la putere, amplasarea unui mare număr de statui și monumente cu caracter propagandistic nu a reprezentat un interes aparte. Astăzi, monumentele regimului comunist au fost înlocuite fie prin reparația celor anterioare, fie prin ridicarea unora noi.

Abstract (EN)

After the forced abdication of King Mihai I and the total takeover of the political power in Romania by the Communists, the new regime sought to highlight its own prominence and legitimacy. Thus, one of the most immediate and visible changes was the replacement of names of streets, squares, institutions etc. with a new toponymy with a proletarian resonance, reminding of events and personalities linked to the regime's propaganda. In addition to this, all traces of the old regime were erased by demolishing statues and monuments dedicated to the monarchy and its great statesmen. The most important interventions in the public space were done in the Capital. The statues of kings Carol I and Ferdinand, and those of politicians such as Ion C. Brătianu, Ion I. C. Brătianu, Take Ionescu or Lascăr Catargiu were demolished. Names of streets and parks were changed: The National Park was renamed *Parcul pentru Cultură și Odihnă „I.V. Stalin”* (*The Park for Culture and rest “I.V. Stalin”*); Carol I Park was renamed *Parcul Libertății* (*Liberty Park*). Both underwent reconfigurations: the former received, temporarily, the statue of I. V. Stalin at its main entrance, while the latter was completely redesigned, receiving a new central element: a mausoleum dedicated to the Communist leaders, suggestively entitled *Monumentul Eroilor Luptei pentru Libertatea Poporului și a Patriei, pentru Socialism* (*The Monument to the Heroes of the Fight for People's and Homeland Freedom, for Socialism*).

During the first years after the instauration of the Communist Regime, plaques commemorating certain events in the history of the party were installed. The replacement of the statues of the monarchy's exponents was not done very rapidly; a relatively small number of monuments was erected, as the regime preferred to educate the masses by decorating the parks with

busts of cultural-artistic personalities, and of political officials that the apparatus of propaganda considered to be representative. A small part of these statues, like those of V.I. Lenin or Dr. Petru Groza, was demolished shortly after the victory of the Romanian Revolution of December 1989, but others, such as *Monumentul Eroilor Patriei* (*The Monument of the Heroes of the Homeland*) in front of the Military Academy, the mausoleum dedicated to the Communist leaders, or those from the above mentioned parks, have stood the test of time, still standing to this day.

Another situation characteristic for Bucharest was the relocation of some monuments, such as *Monumentul Soldatului Sovietic* (*The Monument of the Soviet Soldier*) or of the one commemorating the 1907 Peasant Uprising (*Monumentul Răscoalei din 1907*). Towards the end of the 1980s, Nicolae Ceaușescu decided to place several massive monuments of socialist-realism inspiration in Bucharest, but the project was never completed.

After 1989, the authorities of the new democratic regime have largely succeeded at restoring and relocating the monuments destroyed or removed during the Communist era. The first statue restored to its place was that of Ionel I.C. Brătianu. Later, others followed: *Mormântul Ostașului Necunoscut* (*The Tomb of the Unknown Soldier*) in Carol I Park, the statue of Lascăr Catargiu, and the monument dedicated to Eugeniu Carada. The last on the list is the monument dedicated to Ion C. Brătianu, that was restored at the end of 2019. The royal effigies on the Arch of Triumph were also restored, as they had been replaced during the Communist regime with two floral ornaments. Some of the inscriptions on this monument were also refurbished.

- 1 Mihai Petru Georgescu, „Un monument bucureștean mai puțin cunoscut—Alexandru C. Constantinescu” în *Materiale de Istorie și Muzeografie* nr. XXXI, Editura Muzeului Municipiului București, 2017, pp. 156–158.
- 2 Cezar Petre Buiumaci, *Orașul din oraș*, Editura Muzeului Municipiului București, București, 2014, p. 19.
- 3 Anca Benera, Alina Șerban (dir.), București: Materie și Istorie, Monumentul public și distopiile lui / Bucharest: *Matter & History, The public monument and its discontents*, Editura Institutului Cultural Român, București, 2011, p. 169.

Demolarea monumentelor „burgheze”

Anul 1948 a debutat cu demontarea statuii regelui Carol I ce fusese realizată de sculptorul de origine croată, Ivan Meštrović, și dezvelită în 1939 în Piața Palatului Regal, aceasta, la rândul său redenumită Piața Palatului Republicii Populare Române. Statuia regelui Ferdinand, ridicată pe șoseaua Kiseleff în anul 1940, operă a aceluiași sculptor, a fost la rândul ei demontată. A urmat statuia liberalului Ion Constantin Brătianu, operă a sculptorului francez Ernest Henri Dubois în colaborare cu arhitectul Petre Antonescu, inaugurată în 1903 și demontată în 1948, iar Piața Brătianu, care fusese special amenajată pentru acest monument, a devenit Piața Nicolae Bălcescu. După aceasta a venit rândul statuii lui Ionel I. C. Brătianu, dezvelită în 1938, fiind prima lucrare pe care sculptorul Ivan Meštrović o realizase în București. Statuia avea să fie demontată de pe soclu în 1948, nu înainte însă de a se încerca distrugerea ei. Sunt vizibile astăzi urmele lăsate, probabil, de gloanțele trase și de lanțurile cu care a fost dată jos de tancurile sovietice, lipsa degetelor de la mâna stângă și spărtura de la reverul stâng sau din partea de jos a paltonului.

Pe lângă monumentul marelui om de stat au căzut și alte statui, unele de mai mici dimensiuni, ale unor apropiați ai acestuia, așa cum a fost cazul fruntașului liberal, avocatul Alexandru C. Constantinescu, al cărui bust fusese amplasat la 2 octombrie 1932, în parcul Domeniilor din zona șoselei Kiseleff. Acestuia i se datora acordarea de loturi pentru împroprietărirea a peste 300 de funcționari, în perioada când deținuse funcția de ministru al Agriculturii și Domeniilor¹. Celor cinci statui menționate le-a urmat cea dedicată primarului Emanoil Pache Protopopescu, care a fost desființată în iunie 1948, pentru ca, în perioada conducerii comuniste, în această piață să fie reamenajat rondul în care a tronat o fântână arteziană.

Fig. 1 Monumentul ostașilor români din Pădurea Băneasa – București
Sursa: A.N.I.C., Fond I.S.I.S.P., Fototecă — Monumente. Plăci comemorative, Dosar nr. 127.

Apoi, în anii 1950, a fost demontată statuia lui Lascăr Catargiu realizată de sculptorul francez Antonin Mercié și ridicată în 1907 în Piața Lascăr Catargiu, devenită vremelnic Piața Mihai Eminescu, astăzi Piața Romană. A urmat monumentul lui Dumitru (Take) Ionescu aflat într-o piațetă special amenajată pe bulevardul cu același nume, în apropierea Pieței Lascăr Catargiu, ridicat în 1931, opera a sculptorului Ernest Dubois. Iar după aceasta a urmat statuia lui Eugeniu Carada de la intersecția străzilor Lipscani și Eugeniu Carada.²

Ansamblul „Aleea Restaurației”, care amintea de revenirea lui Carol al II-lea pe tronul României, realizat de Constantin Baraschi la intrarea principală în parcul Național Regele Carol al II-lea, devenit Parcul de cultură și odihnă I.V. Stalin, avea să fie deasemenea demolat.³ În acest perimetru, al Parcului Herăstrău, a existat o altă statuie care a fost în cele din urmă topită, cea a Sfântului Gheorghe, depozitată în 1948 în incinta

4 Mihai Pelin, *Deceniul prăbușirilor (1940-1950). Viețile pictorilor, sculptorilor și arhitecților români între legionari și staliști*, Editura Compania, București, 2005, p. 588.

5 *Idem*, pp. 541-585.

6 *Idem*, pp. 588-589.

7 *Idem*, p. 604.

8 Cezar Petre Buiumaci, *Ieri și azi în București*, Editura Muzeului Municipiului București, București, 2016, pp. 83-86, 129.

fostului Muzeul de Artă Națională „Carol I”, fiind demontată și transportată sub supravegherea sculptorului Vasile Vasiliu-Falti⁴.

O parte a statuilor demolate au fost duse în curtea Pirotehnicii Armatei (ulterior garajele Grozăvești). Toate operele de artă aflate în instituții și care reprezentau dinastia sau apropiați ai acesteia au fost imediat adunate, majoritatea fiind distruse și scoase din inventarele instituțiilor pe baza unor procese verbale.⁵ Statuile regilor Carol și Ferdinand, ale lui I.C. Brătianu sau ale Sfântului Gheorghe au fost topite, iar bronzul a fost folosit pentru statuia „1907” realizată de Lelia Zuaf și pentru statuia „Întâlnirea” de Boris Caragea, două dintre exponatele ce au fost prezentate la expoziția de artă plastică din anul 1949 de la Moscova.⁶

Monumentele noului regim

Primul monument ridicat după lovitura de stat care a dus la schimbarea regimului Antonescu și venirea în rândul partidelor de guvernare a comuniștilor a fost cel dedicat Ostașului Sovietic. Acest tip de monument a fost ridicat în toate capitalele țărilor din Europa Central Orientală și de Sud-Est în care Armata Roșie a intrat în cel de-al Doilea Război Mondial, ca o recunoaștere a victoriei și a eliberării țărilor respective de sub dominația germană.

Fig. 2 Cimitirul eroilor sovietici din București Herăstrău.
Sursa: A.N.I.C., Fond I.S.I.S.P., Fototecă—Monumente. Plăci comemorative, Dosar nr. 123.

Astfel că, la 6 octombrie 1945, Comisia Aliată (sovietică) de Control decidea ridicarea unui monument dedicat „eroilor sovietici căzuți în luptele pentru București”, cu toate că nici un soldat din Armata Roșie nu a murit aici, Bucureștiul nefiind un oraș ocupat la sosirea armatei sovietice. Monumentul, anunțat a fi înalt de 25 metri, a fost dezvelit la 9 mai 1946, dată la care se sărbătorea victoria asupra Germaniei Naziste⁷.

Locul ales pentru amplasarea monumentului era spațiul pe care îl ocupase în trecut Monumentul Eroilor Corpului Didactic din Piața Victoriei, în scuarul situat la intersecția bulevardelor Kiseleff și Jianu (ultimul fiind redenumit la acea dată Generalisimul Stalin, în prezent, bulevardul Aviatorilor). Monumentul Eroilor Corpului Didactic și cel al Infanteriei, situate pe șoseaua Kiseleff, au fost demontate pentru a crea perspectivă Monumentului Regelui Ferdinand așezat în primul rond de pe șoseaua Kiseleff. Deși urma ca celor două monumente să li se găsească un alt amplasament, acest lucru nu s-a mai petrecut⁸.

Monumentul Ostașului Sovietic, operă a sculptorului Constantin Baraschi, a fost primul din spațiul public românesc realizat după canoanele realist socialiste, încadrându-se în seria de monumente dedicate Armatei

⁹ Anca Benera, Alina Șerban (dir.), *Op. cit.*, pp. 261–262.

¹⁰ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare A.N.I.C.), Fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, Dosar nr. 28/1977, ff. 12–13.

¹¹ *Idem*, Fond I.S.I.S.P., Fototeca—Monumente. Plăci comemorative, Dosar 121.

¹² <http://wikimapia.org/29205757/ro/Cimitirul-Eroilor-Ru%C8%99i> accesat la 06.01.2018.

¹³ Mihai Pelin, *Op. cit.*, p. 605.

¹⁴ Cristian Vasile, *Literatura și artel în România Comunistă, 1948–1953*, Editura Humanitas, București, 2010, pp. 39–49.

Roșii ridicate în țările ocupate de sovietici.⁹ La capătul înaltului soclu se găsește un soldat sovietic, într-o poziție dinamică, de asalt, ținând cu ambele mâini, în partea dreaptă a corpului, un steag care-l înconjoară și se contopește cu mantia pe spate. Chipul este extrem de expresiv, fiind redat cu gura deschisă într-un strigăt victorios de luptă. Pe lateralele soclului se găsesc două basoreliefuluri, unul reprezentând luptele duse de Armata Roșie în cel de-al Doilea Război Mondial, iar cel de-al doilea basorelief prezentând primirea Armatei Roșii la intrarea în București. Sub pretextul construirii unui acces la stația de metrou Piața Victoriei la intrarea pe bulevardul Aviatorilor, monumentul a fost reamplasat pe bulevardul Kiseleff¹⁰. În anul 1990, monumentul a fost mutat în cimitirul eroilor sovietici din șoseaua Pipera, înlocuind obeliscul specific cimitirelor sovietice. Soclul pe care a fost așezat soldatul sovietic este de această dată de dimensiuni reduse, având împreună cu treptele de acces o înălțime de aproximativ 2 metri.

În Cimitirul eroilor sovietici din București–Herăstrău se găsea la momentul inaugurării, în zona centrală, un obelisc înalt. În partea superioară era aplicată steaua roșie, iar în partea inferioară, o placă pe care erau reprezentate secera și ciocanul, urmate de o inscripție¹¹. Obeliscul a fost inaugurat cu mare fast în anul 1946, în cadrul unei festivități la care au participat Regele Mihai I, Petru Groza—Președintele Consiliului de Miniștri, Generalul Ivan Susaikov—Președintele Comisiunii Aliate de Control, și alte oficialități române și sovietice¹².

În același an, la începutul lunii noiembrie, era dezvelit bustului lui Ilie Moscovici, în cartierul Vatra Luminoasă, ridicat prin subscripția muncitorilor bucureșteni¹³.

Regimul comunist s-a preocupat în primii ani ai preluării puterii de marcarea unor evenimente prin intermediul unor plăci comemorative. Se poate presupune ca motivație a unui atare demers, necesitatea realizării unor astfel de mărturii rapid și cu mijloace materiale și financiare reduse, contractarea unui sculptor ne mai fiind indispensabilă unui atare scop. Busturile aveau să fie realizate ulterior, odată cu preluarea de către partid a controlului asupra artelor plastice după înființarea Uniunii Artiștilor Plastici și a forului de control și coordonare, Secția de Agitație și Propagandă¹⁴. Pentru o parte a acestora nu deținem date privind momentul realizării lor, în fișele monumentelor consultate la Arhivele Naționale menționarea anilor lipsește, putem însă lua în considerare intervalul 1944–1948. Acestea erau: Monumentul Ostașilor Români din Pădurea Băneasa, monumentul

Fig. 3

Monumentul Ostașului Sovietic, realizat de Constantin Baraschi, reamplasat după 1989 în cimitirul eroilor sovietici. Foto: Cezar Petre Buiumaci, 04.08.2018.

- 15 Victoria Dragu Dimitriu, *Povești cu statui și fântâni din București*, Editura Vremea, București, 2010, p. 120.
- 16 Mihai Pelin, *Op. cit.*, p. 609.
- 17 Anca Benera, Alina Șerban (dir.), *Op. cit.*, pp. 171–172.
- 18 Șerban Caloianu, Paul Filip, *Monumente bucureștene*, Monitorul Oficial R.A., București, 2009, p. 86.
- 19 Alexandru Mihalcea, „Surăsul» lui Stalin, rușinea și blestemul istoriei” disponibil la <http://www.romanalibera.ro/aldine/history/surasul-lui-stalin-rusinea-si-blestemul-istoriei-133582>, accesat la 11 mai 2016.

închinat memoriei eroilor căzuți în luptele din februarie 1933 la Atelierele Grivița, monumentul eroilor ceferiști uciși la Grivița în timpul luptelor din 15–16 februarie 1933, placa comemorativă de la locul unde s-a tras asupra muncitorilor ceferiști în curtea atelierelor CFR Grivița, placa din Piața Gării de Nord ridicată în cinstea eroilor ceferiști din februarie 1933, monumentul dedicat celor care au murit la 13 Decembrie 1918, situat pe locul fostului Teatru Național.

Așezat în mijlocul parcului Așezămintelor Brătianu¹⁵ din bulevardul Dacia, pe locul statuii lui Ionel Brătianu, bustul lui Ilie Pintilie a fost realizat din bronz de către sculptorul Nestor Culluri și era așezat pe un soclu îmbrăcat în marmură albă. Sub bust, pe soclu, se găsea o placă cu inscripția: ILIE PINTILIE / NĂSCUT LA 11? FEBRUARIE 1900 / MEMBRU AL COMITETULUI CENTRAL / AL PARTIDULUI COMUNIST DIN ROMÂNIA / UCIS DE REGIMUL FASCIST LA / ÎNCHISOAREA DOFTANA / LA 10 NOIEMBRIE 1940.

Fig. 4 Placă comemorativă în locul unde au căzut muncitorii uciși la 13 decembrie 1918. Piața Teatrului Național—București (Calea Victoriei) ridicată în 1948. Sursă: A.N.I.C., Fond I.S.I.S.P., Fototecă – Monumente. Plăci comemorative, Dosar nr. 112.

În momentul de apogeu al obedienței față de Moscova, liderii de la București au decis imortalizarea lui I.V. Stalin prin realizarea unei statui. La concursul de soluții lansat în anul 1948 au participat sculptorii Constantin Baraschi, Boris Caragea, Ion Jalea, Dorio Lazar, Milița Pătrașcu, Mihai Onofrei, Maximilian Schulmann, Zoe Băicoianu, Lelia Zuaf, Cristea Grossu, Andreo Sobotka și Dumitru Demu. Deși încă din 1948 Baraschi a transpus în bronz două variante pentru sculptura liderului de la Kremlin¹⁶, juriul prezidat de Ana Pauker, a ales varianta propusă de sculptorul Dumitru Demu. Se pare că decizia a venit în urma vizionării machetelor de către un anume Grigorenko, consilier sovietic pe lângă Comitetul pentru Artă¹⁷. Monumentul, amplasat la intrarea în parcul Herăstrău, a fost inaugurat în varianta din ghips la 1 mai 1951, iar doi ani mai târziu monumentul a fost turnat în bronz și montat pe un soclu piramidal placat cu granit roșu¹⁸. După tipicul unor astfel de monumente, Demu îl înfățișează pe liderul sovietic în picioare, într-o atitudine de avânt, cu un chip ușor surăzător¹⁹, cu

²⁰ Alexandru Panaitescu, *De la casa Scân-teii la Casa Poporului*, Editura Simetria, București, 2012, p. 243.

²¹ A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, H.C.M., Dosar nr. 1393/1953, f. 2.

²² Octav Doicescu, „Sistematizarea Pieței Eroilor din București” în *Arhitectura*, nr. 7, 1957, pp. 32–37.

²³ Șerban Caloianu, Paul Filip, *Op. cit.*, p. 88.

mâna dreaptă întinsă înainte, expunând, parcă, idealurile comuniste, iar în cea stângă având o carte, piciorul stâng în spatele celui drept, indicând mișcare. Este cunoscut faptul că denunțul cultului personalității și crimelor lui Stalin prin discursul lui Nikita Hrușciov a declanșat procesul de destalinizare, atât în U.R.S.S. cât și în țările satelit. Este lesne de înțeles în acest context, demolarea peste noapte, în 1962, a statuii realizate de Demu²⁰. În prezent, pe locul acesteia se află statuia generalului francez Charles de Gaulle, ce a fost dezvelită în anul 2006, cu prilejul desfășurării la București a Summit-ului Francofoniei.

La 22 iunie 1953 a fost emisă Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 2064 cu privire la „ridicarea monumentului eroilor români antifasciști, care au căzut în lupta pentru zdrobirea hoardelor fasciste”. Acest document stabilea organizarea unui concurs de către Comitetul pentru Artă împreună cu titularul investiției, Ministerul Forțelor Armate, proiectant fiind nominalizat Institutul Proiect București. Consiliul de Miniștri aloca pentru concurs

Fig. 5 Bustul lui Ilie Pintilie—în București (în spatele vechiului muzeu de istorie a P.M.R. str. Biserica Amzei). Sursa: A.N.I.C., Fond I.S.I.S.P., Fototecă—Monumente. Plăci comemorative, Dosar nr. 104.

suma de 200.000 lei, iar pentru proiectare 100.000 lei²¹. Patru ani mai târziu a fost realizată sistematizarea Pieței Eroilor prin amenajarea spațiului din fața Academiei Militare conform proiectului propus de echipa de arhitecți Constantin Gr. Ionescu, Irena și Constantin Ghițulescu, Adrian Corvătescu, Aurelia și Gheorghe Spanilli. În cadrul amenajării, elementul principal îl reprezenta Monumentul Eroilor Patriei modelat de sculptorii Marius Butunoiu, T.N. Ionescu, Zoe Băicoianu, I. Dămăceanu, Barabaș²². Dezvelit la 17 august 1957, în plin proces de retragere al trupelor sovietice, ansamblul dedicat armatei române și eroilor din cel de-al Doilea Război Mondial, era format dintr-un grup statuar din ipsos, ulterior transpus în bronz, reprezentând trei ostași din arme diferite: infanterie, marină, aviație, în cadrul căruia infanteristul ține o ramură de stejar, în mâna dreaptă ridicată, ca simbol al victoriei. Ansamblul este completat de două basoreliefuri de mari dimensiuni de-o parte și de alta a statuii, care redau principalele momente din lupta ostașilor români pentru libertate națională²³. Monumentul am-

24 *Scânteia*, nr. 3059, 23 August 1954; nr. 3110, 22 Octombrie 1954; nr. 3184, 18 Ianuarie 1955; nr. 3279, 10 Mai 1955; nr. 3631, 25 iunie 1956; nr. 3682, 23 August 1956.

25 Anca Benera, Alina Șerban (dir.), *Op. cit.*, pp. 185–196.

26 *Ibidem*.

27 Cezar Petre Buiumaci, „Manifestari artistice bucureștene între provizoriu și ilegal” în *Un alt(fel) de București*, coord. Andrei Slăvuțeanu, Editura Subiectiv, București, 2013, pp. 246–247.

28 Cezar Petre Buiumaci, *Ieri și azi în București*, p. 139. Mihai Buculei a fost elevul lui Boris Caragea, autorul statuii lui Vladimir Ilici Lenin.

29 A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, Dosar nr. 120/1949, f. 1.

30 Muzeul Militar suferise deteriorări în urma cutremurului din 1940 și a unui incendiu din 1942.

31 Horia Maicu, „Monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului și a patriei, pentru socialism” în *Arhitectura R.P.R.*, nr. 1, 1964, pp. 2–7.

32 *Arta*, nr. 3, 1971, p. 37.

plasat drept capăt de perspectivă al unei esplanade largi flancate de 12 fântâni arteziene încadrate în spațiul verde, cu o scară către nivelul amplasamentului și două scări de acces în lateralele grupului statuar către intrarea în Academia Militară. După o concepție similară a amenajării a fost ridicat monumentul Armatei Roșii de la Berlin.

Până la realizarea ansamblului, pe locul dedicat acestuia fusese amplasată o placă comemorativă care anunța viitorul monument. După inaugurare, Monumentul Eroilor Patriei avea să fie cel mai important monument de for public bucureștean al regimului comunist, acesta fiind locul unde delegațiile oficiale puteau să aducă un omagiu trecutului²⁴.

Cea de-a patra lucrare de mari dimensiuni o reprezintă statuia lui Vladimir Ilici Lenin, ridicată în fața Casei Scânteii—simbol al obedienței regimului de la București față de cel de la Moscova. Monumentul a fost dezvelit la 21 aprilie 1960, cu ocazia împlinirii a 90 de ani de la nașterea lui Lenin. Statuia a fost realizată de sculptorul Boris Caragea, proiectul de arh. Horia Maicu, proiectul pentru soclu de arh. N. Cucu, iar studiul de sistematizare era semnat de către arhitectul Iulian Nănescu. Statuia, turnată în bronz și având o înălțime de 6,46 metri, îl reprezintă pe Lenin în picioare ținând mâna stângă pe reverul hainei lungi, iar în mâna dreaptă, poziționată pe lângă corp, bascul revoluționar²⁵. Monumentul a fost amplasat în apropierea pieței, la o distanță de 225 metri de Casa Scânteii, cu fața către șoseaua Kiseleff, pentru a evita perspectivele din unghiuri dezavantajoase ce ar fi fost generate în cazul amplasării în mijlocul pieței²⁶. După 30 de ani de la dezvelire, la 5 martie 1990 statuia a fost dată jos de pe soclu și depozitată, temporar, în curtea Palatului Mogoșoaia. Soclul a găzduit o perioadă un element care simboliza libertatea presei. La începutul anului 2010 soclul lui Lenin a fost inclus în „Proiect 1990”, în cadrul căruia au fost expuse pe acesta timp de trei ani 15 lucrări de artă urbană cu caracter provizoriu²⁷. Pe locul statuii lui Lenin a fost inaugurat la 30 mai 2016 monumentul „Aripi”, ridicat în memoria luptătorilor din rezistență anticomunistă 1945–1989 din România și Basarabia, realizat de sculptorul Mihai Buculei²⁸.

O primă încercare de organizare a unui concurs pentru ridicarea la București și Doftana a unor mausolee dedicate eroilor comuniști a avut loc la sfârșitul anilor 1940. În acest sens, la 23 noiembrie 1949, Comitetul central al Federației naționale a foștilor deținuți politici antifasciști transmitea Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român o notă prin care informa că pentru ridicarea unui mausoleu la București și a unui monument la Doftana, dedicat amintirii eroilor clasei muncitoare, s-a procedat la demontarea de către instituție a marmurei monumentului regelui Ferdinand de pe Șoseaua Kiseleff. Federația solicita în același timp organizarea unui concurs de machete la care să participe cei mai buni arhitecți și artiști sculptori, sub patronajul Ministerului Artelor²⁹. Cu toate acestea, întreg demersul a rămas fără materializare. Autoritățile de la București au decis ridicarea unui monument de mari dimensiuni în Parcul Carol, devenit între timp Parcul Libertății, care să adăpostească mausoleul liderilor comuniști. Monumentul avea să poarte numele de „Monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului și a patriei, pentru socialism”. Pentru realizarea monumentului a fost organizat un concurs la care au fost înscrise 83 de proiecte, iar proiectul câștigător a fost și cel pus în practică. Monumentul de la București pare să împărtășească trăsături comune cu mausoleele de la Moscova și Sofia sau cu monumentul Armatei Roșii de la Viena. Planurile finale au aparținut unui colectiv de arhitecți condus de Horia Maicu, din care făceau parte Nicolae Cucu, Iulian Nănescu, Aurel Dan, Sebastian Moraru. Monumentul a fost amplasat pe locul unde se aflase Muzeul Militar, unul dintre pavilioanele principale ale Expoziției Naționale din 1906³⁰. În alcătuirea monumentului eroilor intrau trei componente principale: hemiciclu (elementul dominant/principal), accesul și trena³¹. Odată cu reamenajarea parcului, unele statui au dispărut, iar altele au fost relocalate. Dintre statuile dispărute o amintim aici pe cea a lui Ion N. Lahovari, cel care se ocupase de construirea și amenajarea Parcului Carol. Ansamblul de la Grota fermecată a fost dislocat, Giganții fiind integrați în nouă amenajare a parcului, iar Nimfa adormită fiind relocalată în Parcul Herăstrău. Același lucru s-a întâmplat și cu ansamblul Urșii, ale cărui componente au fost mutate pe rând în zona de nord a Parcului Herăstrău.

Statuia lui Petru Groza, realizată de sculptorul Romeo Ladea, a fost dezvelită la 6 martie 1971³², într-un spațiu amenajat la intersecția bu-

Fig. 6 Monumentul Eroilor Patriei, autori Marius Butunoiu, T.N. Ionescu, Zoe Băicoianu, I. Dămăceanu, Barabaș
Carte poștală, Colecția: Cezar Petre Buiumaci.

³³ Victoria Dragu Dimitriu, *Op. cit.*, p. 251.

³⁴ Anca Benera, Alina Șerban (dir.), *Op. cit.*, pp. 207–208.

³⁵ *Scântea*, nr. 8799, 28 mai 1971.

levarilor Dr. Petru Groza (astăzi Eroilor Sanitari) cu bulevardul Suvorov (astăzi Eroilor³³). În acel moment se împlinesc 26 de ani de când Groza preluase conducerea primului guvern comunist al României și 13 ani de la moartea liderului. Statuia din bronz a fost realizată în stil realist—așa cum erau majoritatea statuilor ce îi reprezentau pe liderii politici comuniști—și îl înfățișează pe fostul premier în picioare, cu corpul ușor rotit către dreapta, având în mâna stângă pălăria și mâna dreaptă ușor ridicată și întinsă către înainte, într-o atitudine care exprimă „vizionarism politic”³⁴. În martie 1990, odată cu cea a lui Lenin, statuia a fost demontată și depozitată în curtea Palatului Mogoșoaia.

Numărul de vineri, 28 mai 1971, al ziarului *Scântea*, anunța dezvelirea cu o zi în urmă a busturilor din marmură a părinților comunismului, Karl Marx și Friedrich Engels, într-o piațetă din cartierul Bucureștii Noi, ce fusese redenumită prin decret al Consiliului de Stat, primind numele celor două personalități. Busturile au fost așezate pe socluri identice, în formă de trunchi de piramidă. În prezent, aceste busturi nu se mai află în vechiul amplasament, fiind demontate, probabil, în anul 1990³⁵.

Un alt tip monument, asociat unei teme importante din discursul propagandistic al istoriografiei comuniste, a fost cel dedicat Răscoalei din 1907. Ridicat în parcul de lângă magazinul Bucur Obor, un atare monument, de mari dimensiuni, este opera sculptorului Naum Corcescu și a fost dezvelit în anul 1972. Autorul a reprezentat drama răsculaților prin imaginea unui țăran care privește în sus și ridică spre cer pumnul amenințător, într-un strigăt mai degrabă de neputință în fața morții, pe care o găsește la picioarele sale, unde este reprezentat un țăran prăbușit și cu brațele legate la spate și din care se desprind, parcă, mâini cu gheare care îl trag către inima pământului. În anul 2004, monumentul a fost dezasamblat și remontat în Parcul Florilor din Șoseaua Pantelimon, cu ocazia reamenajării acestui spațiu.

Alături de statuile cu rol propagandistic, care făceau apel la evenimente istorice, în București au fost ridicate și monumente dedicate unor personalități precum George Enescu sau Mihai Eminescu. Astfel că, pentru

³⁶ Cezar Petre Buiumaci, „Din culisele concursului pentru monumentul George Enescu” în *Materiale de Istorie și Muzeografie*, nr. XXXI, 2017, Editura Muzeului Municipiului București, p. 162–175.

³⁷ Mihai Pelin, *Op. cit.*, pp. 607–608.

³⁸ A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, Dosar nr. 67/1965, f. 4.

³⁹ Transcrierea discuțiilor consemnează decizia amplasării monumentului: „tot acolo, dar în partea cealaltă, să facem și monumentul”, Idem, Dosar nr. 28/1977, ff. 12–13.

⁴⁰ A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R., Secția Propagandă și Agitație, Dosar nr. 13, 1980, f. 45.

⁴¹ Idem, Dosar nr. 36/1984, ff. 2–6.

⁴² Idem, Dosar nr. 102/1988, ff. 1–20.

ridicarea statuii lui George Enescu în fața Ateneului Român a fost organizat un concurs în anul 1954, fără ca lucrarea câștigătoare, realizată de Constantin Baraschi³⁶, să fie amplasată atunci în spațiul public, ci abia în anul 2013, când avea să fie dezvelită la intersecția străzii Enescu cu bulevardul Magheru. În schimb, în anul 1971 a fost amplasată în fața Operei Naționale lucrarea lui Ion Jalea, care la momentul concursului era președintele juriului. În fața Ateneului Român, Alergătorii lui Alfred Boucher vor face loc în 1963 statuii lui Mihai Eminescu, operă a sculptorului Gheorghe Anghel.

Proiecte de monumente

După război sunt de menționat câteva proiecte de monumente, unul dintre acestea fiind dedicat lui Nicolae Bălcescu, inaugurarea acestuia fiind fixată asociată sărbătoririi centenarului Revoluției Pașoptiste. În luna octombrie a anului 1949 s-a organizat un concurs de machete pentru realizarea unui monument dedicat lui Mihai Eminescu, ce urma să fie amplasat în Piața Romană, loc care, în acel moment, purta numele marelui poet. O lună mai târziu, criticul de artă Radu Bogdan propunea ridicarea în Piața Pache Protopopescu a unei statui a pictorului Ion Andreescu³⁷. În lipsa altor documente care să lămurească detalii asupra contextului se poate presupune faptul că această inițiativă a coincis cu demontarea statuii lui Pache Protopopescu. Însă niciunul dintre aceste proiecte nu a fost dus la bun sfârșit.

În cadrul ședinței Secretariatului C.C. al P.M.R. din 18 mai 1965 au fost aprobate propunerile Secției Știință și Artă al C.C. al P.M.R. privind organizarea unui concurs pentru realizarea statuii și a unor busturi ale lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.³⁸ Însă cu toate acestea monumentul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej nu a fost niciodată ridicat la București.

La 10 martie 1977 aveau loc o serie de discuții purtate de Nicolae Ceaușescu cu membrii Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. privind reconfigurarea Capitalei și construirea noului centru civic, pentru zona Știrbei Vodă–Plevnei. Centrul civic urma să cuprindă un centru politico-cultural, incluzând Biblioteca Națională. În compunerea ansamblului era decisă realizarea unui monument de for public³⁹. Este vorba despre unul dintre cele trei monumente propuse a fi ridicate în București în acea perioadă: monumentul Independenței, monumentul Unirii și monumentul Victoria Socialismului, pentru care a fost organizat și un concurs în vara anului 1980, urmat de o expoziție pentru public la Muzeul de Artă al R.S.R. în perioada 15–30 iulie 1980⁴⁰. Cel mai probabil, la momentul respectiv, Nicolae Ceaușescu se referea la monumentul Victoriei Socialismului, a cărui propunere de amplasament a fost ulterior la Piața Căuzași, în apropierea sediului Bibliotecii Naționale a României⁴¹.

În timp, atât proiectul de sistematizare a centrului capitalei cât și amplasamentele monumentelor propuse au fost revizuite prin implicarea directă a conducătorului statului. Astfel că în anul 1988 a fost aprobată prin decret al Consiliului de Stat ridicarea în București a două monumente de mari dimensiuni. Unul dintre acestea era Monumentul Unirii, care urma să fie amplasat în Piața Obor, operă a sculptorului Marius Butunoiu, cu colaborarea arhitectului Alexandru Panaitescu. Lucrarea avea ca termen de finalizare luna octombrie a anului 1990. Cel de-al doilea era Monumentul Independenței, ce trebuia amplasat în Piața Romană, cu termen de finalizare în luna noiembrie 1990, urmând ca acesta să fie realizat de către sculptorul Radu Aftenie. Ambele investiții urmau a fi finanțate de la bugetele municipăității și al Consiliului Culturii și Educației Socialiste⁴². Pentru ambele monumente au fost realizate machete la scara 1:1, din cadru metalic acoperit cu pânză de sac pentru soclu și lemn pentru reprezentarea personajelor. Declanșarea Revoluției din Decembrie 1989 a dus la oprirea lucrărilor, în Piața Romană soclul circular din beton pe care urma să fie ridicat Monumentul Independenței a rămas neschimbat până la sfârșitul anilor 1990, în speranța realizării aici a unui memorial dedicat eroilor Revoluției. Într-un final, soclul a fost demolat cu scopul sistematizării circulației în intersecția devenită prea aglomerată în noul mileniu.

După Revoluția din Decembrie 1989, pe lângă statuile lui Lenin și Groza, multe dintre busturile amplasate în parcuri sau în alte amenajări dedicate, considerate a fi necorespunzătoare cu realitățile democratice, au fost demontate, așa cum este cazul lui Aleksandr Pușkin din Parcul Bazilescu, a lui Vasile Roaită din Parcul Herăstrău, a lui Alexandru Moghioroș

Fig. 7 „Monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului și a patriei, pentru socialism” autori Horia Maicu, Nicolae Cucu, Iulian Namescu, Aurel Dan, Sebastian Moraru. Foto: Cezar Petre Buiumaci, 14.10.2016.

Fig. 8 Monumentul Răscoala 1907, sculptor Naum Corcescu. Foto: Cezar Petre Buiumaci, 09.04.2018.

⁴³ Alte monumente și statui care au supraviețuit Revoluției din Decembrie 1989 au fost prezentate mai sus: Monumentul Eroilor Patriei, Mausoleu Liderilor Comuniști, Monumentul Răscoalei din 1907, Turnătorul din parcul Întreprinderii Faur.

din fața unui bloc din cartierul Drumul Taberei, a lui Dumitru Petrescu din Piața Chibrit. Cu toate acestea, multe monumente au rezistat și, la 30 de ani de la schimbarea de regim, găsim în București busturile unor reprezentanți de seamă ai ideologiei de stânga, folosiți intens de partidul comunist așa cum este cazul bustului lui Constantin Dobrogeanu Gherea de pe strada Maria Rosetti, al lui Alexandru Sahia sau al lui Theodor Neculuță din Parcul Carol⁴³. Au existat însă și sculpturi ridicate fără o directă legătură cu interesele propagandei comuniste: forme abstracte, sculpturi zoomorfe sau reprezentări ale unor personaje feerice. Acestea au fost amplasate în parcuri ori piețe. În anul 2018 a fost decopertată tencuiala de pe gardul actualei întreprinderi Griro, care ascundea placă comemorativă ce amintea de jertfa muncitorilor de la Atelierele Grivița din februarie 1933. În incinta acestei întreprinderi mai există și astăzi o placă care-l omagiază pe Vasile Roaită.

Fig. 9 Bustul lui Alexandru Sahia în Parcul Carol, sculptor Constantin Baraschi. Foto: Cezar Petre Buiumaci, 22.04.2012.

Fig. 10 Placa comemorativă Vasile Roaita aflată în curtea Atelierelor „Grivița Roșie”, actuală societate Griro S.A. Foto: Vlad-Adrian Nicolae, 20.10.2018.

44 De exemplu: statuia lui Petru Groza înlocuită cu Monumentul Artileriei, pe locul monumentului lui Ferdinand a sălășluit un timp cel al ostașului sovietic, pentru ca astăzi să fie amplasat bustul lui Omar Kayyam; statuia lui Lenin este înlocuită de monumentul „Aripi”; revenirea statuii lui I.I.C. Brătianu pe vechiul amplasament, înlocuindu-l pe vremelnicul Ilie Pintilie. Statuia lui Charles de Gaulle înlocuiește, la o distanță de jumătate de secol, statuia lui Stalin, o cruce din piatră și statuia lui Ștefan cel Mare sunt astăzi pe locul monumentului „1907” din Parcul Obor.

După cum se poate vedea, regimul comunist din România nu a lăsat în urma sa un număr semnificativ de monumente de for public. Dacă în prima perioadă a regimului categoria monumentelor de for public din București a fost reprezentată de un număr considerabil de plăci comemorative—la care se adaugă Monumentul Eroilor Patriei și Mausoleul liderilor comuniști.—, în timpul administrației Ceaușescu acest tip de manifestare artistică, cu câteva excepții, precum statuia lui Petru Groza ori Răscoala din 1907, aproape că nu există. O altă caracteristică a monumentului de for public bucureștean din timpul regimului comunist este aceea că nu a încercat o suprapunere de simbolistică, amplasamentele fiind, în cvasitotalitatea lor, noi; remarcăm însă faptul că după 1990 multe dintre monumentele comuniste au fost înlocuite.⁴⁴ În prezent, multe dintre statuile demolate de comuniști au fost refăcute și, în majoritatea lor, amplasate în locurile inițiale. Prima statuie repusă pe locul său a fost cea a lui Ionel I.C. Brătianu, apoi Mormântului Ostașului Necunoscut, a fost refăcută Aleea Restaurației, de la intrarea principală a Parcului Herăstrău, redenumită Aleea Cariatidelor. Au fost refăcute statuia ecvestră a lui Carol I, statuia lui Lascăr Catargiu, monumentul lui Eugeniu Carada, ultimul, fiind și cel mai complex, este cel dedicat lui Ion C. Brătianu, reinaugurat la sfârșitul anului 2019, monument reconstituit de Ionel Stoicescu. Au fost repuse efigiile regale de pe Arcul de Triumf de unde fuseseră înlocuite cu două ornamente florale în timpul regimului comunist, fiind, de asemenea, refăcute și o parte din inscripțiile de pe acest monument.

Fig. 11 Proiectul Monumentul Unirii, sculptor Marius Butunoiu
Foto: arh. Alexandru Panaitescu, 1988.

Bibliografie

Arhivele Naționale Istorice Centrale:

Fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, Dosar nr. 120/1949

Fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, Dosar nr. 67/1965

Fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, Dosar nr. 28/1977

Fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, Dosar nr. 28/1977

Fond C.C. al P.C.R., Secția Propagandă și Agitație, Dosar nr. 13/1980

Fond C.C. al P.C.R., Secția Propagandă și Agitație, Dosar nr. 36/1984

Fond C.C. al P.C.R., Secția Propagandă și Agitație, Dosar nr. 102/1988

Fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, H.C.M., Dosar nr. 1393/1953

Fond I.S.I.S.P., Fototeca—Monumente. Plăci comemorative, Dosar 104, 112, 121, 123, 127

Cărți:

București: Materie și Istorie, Monumentul public și distropiile lui / Bucharest: Matter & History, The public monument and its discontents, Ed. Benera, Anca și Șerban, Alina, Editura Institutului Cultural Român, București, 2011.

Buiumaci, Cezar Petre, „Manifestari artistice bucureștene între provizoriu și ilegal” în *Un alt(fel) de București*, coord. Andrei Slăvuțeanu, Editura Subiectiv, București, 2013.

Buiumaci, Cezar Petre, *Orașul din oraș*, Editura Muzeului Municipiului București, București, 2014.

Buiumaci, Cezar Petre, *Ieri și azi în București*, Editura Muzeului Municipiului București, București, 2016.

Caloianu, Șerban și Filip, Paul, *Monumente bucureștene*, Monitorul Oficial R.A., București, 2009.

Dragu-Dimitriu, Victoria, *Povești cu statui și fântâni din București*, Editura Vremea, București, 2010.

Panaitescu, Alexandru, *De la casa Scânteii la Casa Poporului*, Editura Simetria, București, 2012.

Pelin, Mihai, *Deceniul prăbușirilor (1940–1950). Viețile pictorilor, sculptorilor și arhitecților români între legionari și staliști*, Editura Compania, București, 2005.

Vasile, Cristian, *Literatura și artele în România Comunistă, 1948–1953*, Editura Humanitas, București, 2010.

Periodice:

Buiumaci, Cezar Petre, „Din culisele concursului pentru monumentul George Enescu” în *Materiale de Istorie și Muzeografie*, nr. XXXI/2017, Editura Muzeului Municipiului București, p. 162–175.

Doicescu, Octav, „Sistematizarea Pieței Eroilor din București” în *Arhitectura* nr. 7 / 1957, p. 32–37.

Georgescu, Mihai Petru, „Un monument bucureștean mai puțin cunoscut—Alexandru C. Constantinescu” în *Materiale de Istorie și Muzeografie* nr. XXXI, Editura Muzeului Municipiului București, 2017, p. 156–158.

Maicu, Horia, „Monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului și a patriei, pentru socialism” în *Arhitectura R.P.R.*, nr. 1/1964, p. 2–7.

Scânteia nr. 3059, 23 August 1954; nr. 3110, 22 Octombrie 1954; nr. 3184, 18 Ianuarie 1955; nr. 3279, 10 Mai 1955; nr. 3631, 25 iunie 1956; nr. 3682, 23 August 1956; nr. 8799 / 28 mai 1971.

Resurse web:

Mihalcea, Alexandru, Surăsul lui Stalin, rușinea și blestemul istoriei disponibil la <http://www.romanioliberal.ro/aldine/history/-surasul-lui-stalin--rusinea-si-blestemul-istoriei-133582> accesat la 11 mai 2016

<http://wikimapia.org/29205757/ro/Cimitirul-Eroilor-Ru%C8%99i> accesat la 06.01.2018